

Věta 4.4.7. Dvěma bodům Y, Z neležícím ve vrcholu \mathbf{P}'' , kvadriky \mathbf{Q} je přiřazena stejná polární nadrovina právě tehdy, je-li přímka YZ různoběžná s vrcholem \mathbf{P}'' .

Je zřejmé, že polární nadrovina každého bodu obsahuje vrchol kvadriky \mathbf{Q} . Odtud vyplývá, že je-li kvadrika \mathbf{Q} singulární, polarita nezobrazí množinu $\mathbf{A}_n^C \setminus \mathbf{P}''$ na množinu \mathbf{M} . Nechť tedy nyní je kvadrika \mathbf{Q} regulární. Zvolme bázi \mathcal{B} prostoru \mathbf{W}_{n+1}^C . Je-li v této bázi $Y = (y_0, \dots, y_n)$, polární nadrovina bodu Y má rovnici

$$\sum_{i,j=0}^n f_{ij} y_i x_j = 0$$

nebo, což je totéž,

$$\sum_{j=0}^n (\sum_{i=0}^n f_{ij} y_i) x_j = 0.$$

Bud' nyní $\varrho \in \mathbf{M}$ libovolná nadrovina. Nechť

$$\sum_{j=0}^n a_j x_j = 0$$

je její rovnice. K tomu, aby ϱ byla polární nadrovina bodu Y zřejmě stačí, aby platilo

$$(10) \quad \sum_{i=0}^n f_{ij} y_i = a_j, \quad j = 0, \dots, n.$$

Zapišeme-li rovnosti (10) v maticovém tvaru, dostaneme

$$(11) \quad (y_0, \dots, y_n) \mathbf{F} = (a_0, \dots, a_n),$$

kde \mathbf{F} je matice bilineární formy f . Máme-li nadrovinu ϱ , určíme snadno bod Y z rovnice (11)

$$(12) \quad (y_0, \dots, y_n) = (a_0, \dots, a_n) \mathbf{F}^{-1}.$$

Tudíž platí následující věta.

Věta 4.4.8. Je-li \mathbf{Q} regulární kvadrika, je polarita vzhledem ke kvadrice \mathbf{Q} vzájemně jednoznačné zobrazení prostoru \mathbf{A}_n^C na množinu \mathbf{M} všech nadrovin tohoto prostoru.

Důkaz. Že polarita je zobrazení prosté, plyne z věty 4.4.7, že je to zobrazení na \mathbf{M} , vyplývá z rovnosti (12).

To, že v případě regulární kvadriky \mathbf{Q} je polarita zobrazení na \mathbf{M} , jsme mohli snadno dokázat též přímo bez použití soustavy souřadnic. Právě tak obráceně větu 4.4.7 lze dokázat ze vztahu (11).

Cvičení

1. V prostoru \mathbf{A}_3^C je dána kvadrika rovnici

- a) $x_0 x_1 + x_0 x_3 + x_1 x_2 - 2x_1 x_3 + x_2 x_3 - 2x_3^2 = 0$,
- b) $x_0^2 + x_1^2 - 2x_1 x_2 + 4x_0 x_3 = 0$,
- c) $x_0 x_1 + x_0 x_3 + x_1 x_2 - 2x_1 x_3 + x_2 x_3 - 2x_3^2 = 0$.

Určete její vrchol \mathbf{P}' .

2. Ověřte, že bod $A = (4, 4, -4, -1)$ leží na kvadrice \mathbf{Q} : $x_0^2 - 2x_0 x_1 + 4x_0 x_3 + 2x_2^2 = 0$ v prostoru \mathbf{A}_3^C a určete rovnici tečné nadroviny kvadriky \mathbf{Q} v bodě A .

3. V rovině \mathbf{A}_2^C napište rovnice tečen t_1, t_2 vedených z bodu $A = (0, 1, -1)$ ke kuželosečce $2x_0^2 - 2x_1 x_2 - x_1^2 - 4x_2 x_0 + 3x_2^2 = 0$. Na tečnách t_1, t_2 určete body dotyku T_1, T_2 .

4. V prostoru \mathbf{A}_3^C je dána kvadrika \mathbf{Q} rovnici $-x_0^2 + 4x_0 x_1 - 2x_1 x_3 + 2x_2^2 + x_3^2 = 0$. Určete rovnice tečných rovin τ_1, τ_2 kvadriky \mathbf{Q} procházejících přímkou PQ , kde $P = (-3, 1, -2, -4)$, $Q = (22, 0, 7, 34)$. V tečných rovinách τ_1, τ_2 nalezněte body dotyku T_1, T_2 .

4.5 Afinní vlastnosti kvadrik

V tomto odstavci si budeme všímat souvislostí mezi teorií kuželoseček a kvadratických ploch vyloženou v kapitole 3 v [G] a teorií kvadrik, kterou se zabýváme nyní.

Mějme tedy v reálné affinní rovině \mathbf{A}_2 zvolenu lineární soustavu souřadnic \mathcal{L} danou repérem $\langle P; \mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2 \rangle$. Nechť v této lineární soustavě souřadnic je kuželosečka k daná rovnicí

$$(1) \quad ax^2 + 2bxy + cy^2 + 2dx + 2ey + f = 0,$$

tj. bod $X = [x, y]$ leží na kuželosečce k právě tehdy, je-li splněna rovnice (1). Utvoříme komplexní rozšíření \mathbf{A}_2^C roviny \mathbf{A}_2 a projektivní rozšíření \mathbf{A}_2^C affinní roviny \mathbf{A}_2^C . V aritmetické bázi $\mathcal{B} = \langle (1, P), \mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2 \rangle$ má každý bod $X \in \mathbf{A}_2^C$ homogenní souřadnice x_0, x_1, x_2 , přičemž $x_0 \neq 0$. Potom jeho lineární souřadnice jsou $x = x_1/x_0, y = x_2/x_0$. Tudiž $X \in k$ právě tehdy, když

$$a(x_1/x_0)^2 + 2b(x_1/x_0)(x_2/x_0) + c(x_2/x_0)^2 + 2d(x_1/x_0) + 2e(x_2/x_0) + f = 0.$$

Po vynásobení výsledné rovnice číslem x_0^2 dostaneme

$$(2) \quad ax_1^2 + 2bx_1 x_2 + cx_2^2 + 2dx_1 x_0 + 2ex_2 x_0 + fx_0^2 = 0.$$

Ukázali jsme, jak z rovnice (1) můžeme dostat rovnici (2). Snadno uděláme obrácený postup. Nejdříve si uvědomíme, že má-li bod $X \in \mathbf{A}_2^C$ souřadnice x, y v lineární soustavě souřadnic \mathcal{L} , má homogenní souřadnice $1, x, y$ v aritmetické bázi \mathcal{B} . Je-li tedy kuželosečka k dáná v rovině \mathbf{A}_2^C rovnici (2), dostaneme rovnici (1)

$[p, q]$	$[p_v, q_v]$	Název (popis) kvadriky	Rovnice v \mathcal{L}_0 , resp. \mathcal{B}_0
[4, 0]	[3, 0]	imaginární elipsoid	$x^2 + y^2 + z^2 + 1 = 0$
[3, 1]	[3, 0]	elipsoid	$x^2 + y^2 + z^2 - 1 = 0$
[3, 1]	[2, 1]	dvojdílný hyperboloid	$x^2 + y^2 - z^2 + 1 = 0$
[3, 1]	[2, 0]	eliptický paraboloid	$2x + y^2 + z^2 = 0$
[2, 2]	[2, 1]	jednodílný hyperboloid	$x^2 + y^2 - z^2 - 1 = 0$
[2, 2]	[1, 1]	hyperbolický paraboloid	$2x + y^2 - z^2 = 0$
[3, 0]	[3, 0]	imaginární kužel	$x^2 + y^2 + z^2 = 0$
[3, 0]	[2, 0]	imaginární válec	$x^2 + y^2 + 1 = 0$
[2, 1]	[2, 1]	kužel	$x^2 + y^2 - z^2 = 0$
[2, 1]	[2, 0]	eliptický válec	$x^2 + y^2 - 1 = 0$
[2, 1]	[1, 1]	hyperbolický válec	$x^2 - y^2 - 1 = 0$
[2, 1]	[1, 0]	parabolický válec	$2x + y^2 = 0$
[2, 0]	[2, 0]	imaginární různoběžné roviny	$x^2 + y^2 = 0$
[2, 0]	[1, 0]	imaginární rovnoběžné roviny	$x^2 + 1 = 0$
[1, 1]	[1, 1]	reálné různoběžné roviny	$x^2 - y^2 = 0$
[1, 1]	[1, 0]	reálné rovnoběžné roviny	$x^2 - 1 = 0$
[1, 1]	[0, 0]	nevlastní rovina a vlastní rovina	$x_0 x_1 = 0$
[1, 0]	[1, 0]	jedna vlastní rovina	$x^2 = 0$
[1, 0]	[0, 0]	nevlastní rovina	$x_0^2 = 0$

Cvičení

Zadání všech cvičení jsou v rovině $\overline{\mathbf{A}}_2^C$ v dané lineární soustavě souřadnic.

1. Určete množinu \mathbf{M} všech středů kuželosečky

- a) $-x^2 + 2xy + 3y^2 - 2x + 4y + 1 = 0$,
- b) $x^2 + 6xy + 9y^2 - 4x + 1 = 0$,
- c) $x^2 + 4xy + 4y^2 - 4x - 8y + 3 = 0$.

2. Napište rovnice asymptot kuželosečky

- a) $3x^2 - 4xy + y^2 - 2x + 2 = 0$,
- b) $2x^2 + xy - 3y^2 + 5y - 2 = 0$.

3. Určete druh kuželoseček ze cvičení 1 a 2.

4. Určete druh kuželosečky

- a) $x^2 + 2xy + 2y^2 - 2y + 2 = 0$,
- b) $x^2 + xy + y^2 - x + 2y = 0$,
- c) $4x^2 - 12xy + 9y^2 + 4x - 6y + 2 = 0$,
- d) $4x^2 + 4xy + 2y^2 - 8x + 2y + 13 = 0$.

5. Napište rovnici kuželosečky, je-li dán:

- a) $S = [1, 0]$ je střed, $y = 1$ je tečna s bodem dotyku $T = [0, 1]$, $A = [0, -3]$ je bod kuželosečky.
- b) $x - y = 0$ je asymptota, osa x je průměr sdružený se směrem určeným vektorem $\mathbf{u} = (1, 2)$ a body $A = [1, -1]$, $B = [-1, 2]$ jsou konjugované.

4.6 Metrické vlastnosti kvadrik

V tomto odstavci budeme pracovat v euklidovském prostoru \mathbf{E}_n . Jeho zaměření budeme označovat \mathbf{V}_n a skalárni součin dvou vektorů $\mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathbf{V}_n$ budeme značit $\mathbf{u} \cdot \mathbf{v}$. Protože euklidovský prostor je vlastně zvláštní případ afinského prostoru (přesněji řečeno struktura euklidovského prostoru zahrnuje jako svou část i strukturu afinského prostoru), můžeme utvořit prostor \mathbf{E}_n^C – komplexní rozšíření euklidovského prostoru, i prostor $\overline{\mathbf{E}}_n^C$ – projektivní rozšíření prostoru \mathbf{E}_n^C . Skalárni součin je bilineární forma na prostoru \mathbf{V}_n . Proto ho můžeme rozšířit i na vektorový prostor \mathbf{V}_n^C . Pro dva vektory $\mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathbf{V}_n^C$, $\mathbf{u} = \mathbf{u}_1 + i\mathbf{u}_2$, $\mathbf{v} = \mathbf{v}_1 + i\mathbf{v}_2$ ($\mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2, \mathbf{v}_1, \mathbf{v}_2 \in \mathbf{V}_n$) pak bude platit (viz věta 4.1.2):

$$(1) \quad \mathbf{u} \cdot \mathbf{v} = (\mathbf{u}_1 + i\mathbf{u}_2)(\mathbf{v}_1 + i\mathbf{v}_2) = \mathbf{u}_1 \cdot \mathbf{v}_1 - \mathbf{u}_2 \cdot \mathbf{v}_2 + i(\mathbf{u}_1 \cdot \mathbf{v}_2 + \mathbf{u}_2 \cdot \mathbf{v}_1)$$

V prostoru $\overline{\mathbf{E}}_n^C$ budeme opět zkoumat kvadriky. Budeme předpokládat, že \mathbf{Q} je kvadrika v prostoru $\overline{\mathbf{E}}_n^C$ daná rovnici $f_2(\mathbf{x}) = 0$. Ponecháme i další označení, která jsme zavedli v prostoru $\overline{\mathbf{A}}_n^C$. Např. nevlastní nadrovinu budeme značit v , \mathbf{W}_{n+1}^C bude aritmetický základ prostoru $\overline{\mathbf{E}}_n^C$ atd.

Nejdříve budeme definovat tzv. hlavní směry kvadratické formy na prostoru \mathbf{V}_n^C . Jestliže budeme hledat hlavní směry kvadratické formy f_2 a \mathbf{Q} bude středová kuželosečka v $\overline{\mathbf{E}}_2^C$, ukáže se, že hlavní směry budou směry jejich os. U paraboly to však bude směr osy a směr vrcholové tečny. Proto také volíme nový termín – hlavní směry. Směr je přitom tak jako dříve jednorozměrný podprostor prostoru \mathbf{V}_n^C – nevlastní bod prostoru $\overline{\mathbf{E}}_n^C$.

Definice 4.6.1. Směr $U \in \overline{\mathbf{E}}_n^C$ generovaný vektorem $\mathbf{u} \in \mathbf{V}_n^C$ nazýváme *hlavní směr kvadratické formy f_2* , resp. *hlavní směr kvadriky \mathbf{Q}* , je-li konjugovaný s každým směrem na něj kolmým.

Ukážeme si výpočet hlavních směrů kvadratické formy. K tomu, aby U byl hlavní směr, je nutné a stačí, aby byla splněna pro každý vektor $\mathbf{x} \in \mathbf{V}_n^C$ podmínka

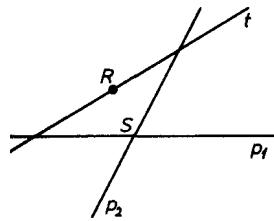
$$(2) \quad \mathbf{u} \cdot \mathbf{x} = 0 \Rightarrow f(\mathbf{u}, \mathbf{x}) = 0$$

(to plyne přímo z definice 4.6.1). Bereme-li ve vztahu (2) vektor \mathbf{u} pevně, jsou výrazy $\mathbf{u} \cdot \mathbf{x}$ a $f(\mathbf{u}, \mathbf{x})$ lineární formy proměnného vektoru \mathbf{x} . Z anulování jedné lineární formy vyplývá anulování druhé. To platí právě tehdy, je-li druhá lineární forma násobkem první lineární formy. Vektor \mathbf{u} tudíž určuje hlavní směr právě tehdy, existuje-li číslo $c \in \mathbb{R}$ tak, že

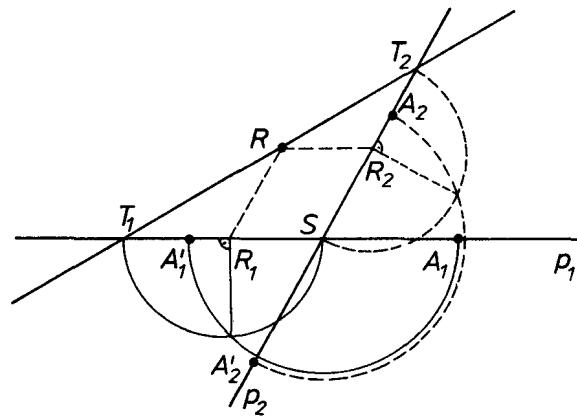
$$(3) \quad f(\mathbf{u}, \mathbf{x}) = cu \cdot \mathbf{x}$$

pro každý vektor $\mathbf{x} \in \mathbf{V}_n^C$. Nyní zvolíme ortonormální bázi $\langle \mathbf{v}_1, \dots, \mathbf{v}_n \rangle$ prostoru \mathbf{V}_n^C .

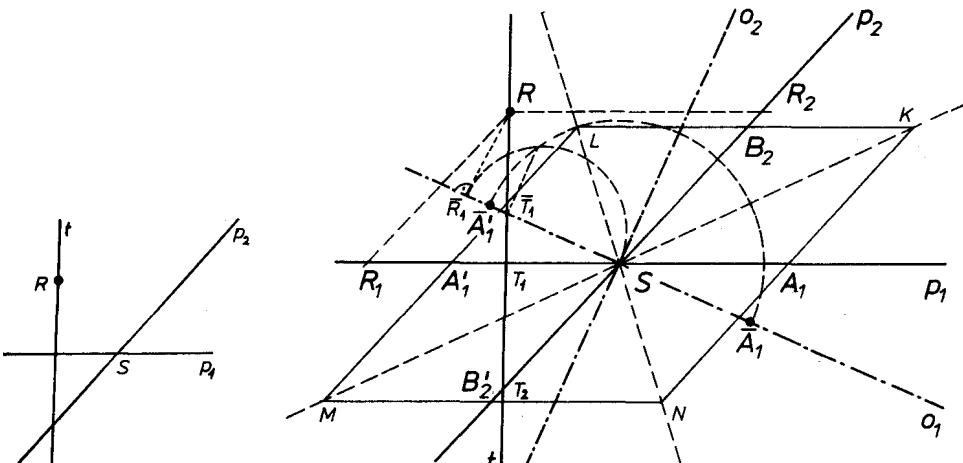
Příklad 3. Na obr. 52 je dána hyperbola sdruženými průměry p_1 , p_2 a tečnou t s bodem dotyku R . Určete hlavní osu hyperboly, její průsečíky s hyperbolou a asymptoty hyperboly.

Obr. 50

Obr. 51

Obr. 52

Řešení. Postup sledujeme na obr. 53. Pomocí Euklidovy věty najdeme body $A_1, A'_1 \in p_1$ a $B_2, B'_2 \in p_2$ tak, aby platily vztahy (22), (23) (z důvodu přehlednosti obrázku není tato konstrukce vyznačena). Sestrojíme rovnoběžník $KLMN$ (viz obr. 49). Jeho úhlopříčky jsou asymptoty hyperboly. Osy o_1, o_2 úhlů, které asymptoty svírají, jsou osy hyperboly. Z polohy tečny t a bodu dotyku R je zřejmé, která z os o_1, o_2 protíná hyperbolu – je to osa o_1 . Její průsečíky \bar{A}_1, \bar{A}'_1

s hyperbolou určíme podle vzorce (22) z bodů \bar{R}_1 a \bar{T}_1 (konstrukce je na obr. 53 skutečně provedena). Tím je příklad vyřešen.

Cvičení

1. Pro danou kuželosečku \mathbf{Q} zjistěte, zda je regulární nebo singulární. Je-li kuželosečka \mathbf{Q} singulární, určete přímky, které ji tvoří. Jestliže kuželosečka \mathbf{Q} je regulární, určete její střed S (je-li \mathbf{Q} středová kuželosečka), resp. vrchol V (je-li \mathbf{Q} parabola), vektory $\mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2$ tvořící ortonormální bázi a určující hlavní směry a napište rovnici kuželosečky \mathbf{Q} v kartézské soustavě souřadnic \mathcal{L} určené repérem $\langle S; \mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2 \rangle$, resp. $\langle V; \mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2 \rangle$. Kuželosečka \mathbf{Q} je přitom dána následující rovnicí

 - $2x^2 + 4xy + 5y^2 - 2x + 4y + 3 = 0$,
 - $2x^2 + 3xy - 2y^2 + x + 7y - 3 = 0$,
 - $-3x^2 + 6xy + 5y^2 - 4x - 1 = 0$,
 - $4x^2 + 4xy + 2y^2 + 4x - 2y + 5 = 0$,
 - $x^2 - 4xy + 4y^2 + 6x - 12y + 9 = 0$,
 - $x^2 + 2xy + y^2 - 2x + 4y - 1 = 0$,
 - $5x^2 + 12xy + 10y^2 - 4y + 2 = 0$,
 - $x^2 + 2xy + y^2 + 4x + 4y + 5 = 0$.

2. Napište rovnici kuželosečky, je-li v dané kartézské soustavě souřadnic dáno:

 - $x + y + 2 = 0$ je osa, $\mathbf{u} = (1, 0)$ určuje směr asymptoty, $x = 1$ je tečna s bodem dotyku $T = [1, 0]$.
 - $x + 2y = 0$ je osa, kuželosečka je parabola a souřadnicová osa x je tečna s bodem dotyku $T = [1, 0]$.

4.7 Svazky kvadrik

V kapitole 1 v [G] jsme zkoumali svazky nadrovin. Přitom jsme každou nadrovinu měli určenou lineární funkci (vlastně rovnici). Svazek nadrovin byla množina všech nadrovin přiřazených nenulovým lineárním funkcím z dvojrozměrného vektorového podprostoru prostoru všech lineárních funkcí. U kvadrik v prostoru $\overline{\mathbf{A}}_n^C$ je situace obdobná: Všechny kvadratické formy na vektorovém prostoru \mathbf{W}_{n+1} tvoří vektorový prostor s obvyklými operacemi (sčítání kvadratických forem a násobení kvadratické formy číslem z \mathbb{C}). Každé nenulové kvadratické formě je přiřazena kvadrika v prostoru $\overline{\mathbf{A}}_n^C$. Přitom dvěma kvadratickým formám jsou přiřazeny stejné kvadriky právě tehdy, je-li jedna z těchto forem násobkem druhé kvadratické formy. Můžeme tedy definovat svazky kvadrik téměř stejně jako jsme definovali svazky nadrovin. Právě tak můžeme na svazky kvadrik převést některá tvrzení i s důkazy.

4.2 Kvadratické formy

1. a) $\begin{pmatrix} 1, & -5/2, & 2 \\ -5/2, & 1, & -1 \\ 2, & -1, & -3 \end{pmatrix}$, b) $\begin{pmatrix} 0, & 1/2, & 0 \\ 1/2, & 0, & -1/2 \\ 0, & -1/2, & 0 \end{pmatrix}$

2. a) $f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = -5x_1^2 - 10x_1x_2 + 5x_1x_3 - 5x_2x_3 + 2x_3^2$,
b) $f(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = 2x_1^2 + 3x_1x_2 + x_2^2$.

3. a) $\mathbf{u}_1' = \mathbf{u}_1$, $\mathbf{u}_2' = -2\mathbf{u}_1 + \mathbf{u}_3$, $\mathbf{u}_3' = 19\mathbf{u}_1 + 14\mathbf{u}_2 + 8\mathbf{u}_3$ (\mathbf{u}_3' dán až na nenulový násobek)
 $f_2(\mathbf{x}) = x_1^2 - 7x_2^2 - 532x_3^2$,

b) $\mathbf{u}_1' = \mathbf{u}_1 + \mathbf{u}_2$, $\mathbf{u}_2' = \mathbf{u}_2 + \mathbf{u}_3$, $\mathbf{u}_3' = \mathbf{u}_1 + \mathbf{u}_3$ (\mathbf{u}_3' dán až na nulový násobek)
 $f_2(\mathbf{x}) = x_1^2 - x_2^2$.

4.4 Polární vlastnosti kvadrik

1. a) $\mathbf{P}' = \overline{PQ}$, kde např. $P = (1, 0, -1, 0)$, $Q = (2, -1, 0, 1)$, b) $\mathbf{P}' = \emptyset$, c) $\mathbf{P}' = \{R\}$,
kde $R = (1, 0, 0, -1)$

2. $x_0 + 2x_1 + 4x_2 - 4x_3 = 0$

3. $t_1: x_0 - x_1 - x_2 = 0$, $t_2: x_0 + x_1 + x_2 = 0$, $T_1 = (2, 1, 1)$, $T_2 = (2, -3, 1)$

4. $\tau_1: -9x_0 + x_1 + 4x_2 + 5x_3 = 0$, $\tau_2: -5x_0 + 5x_1 + 6x_2 + 2x_3 = 0$,
 $T_1 = (1, -4, 2, 1)$, $T_2 = (3, -1, 3, 1)$

4.5 Afinní vlastnosti kvadrik

1. a) $\mathbf{M} = \{S\}$, $S = [-5/4, -1/4]$; b) $\mathbf{M} = \emptyset$; c) \mathbf{M} je přímka $x + 2y - 2 = 0$

2. a) $x - y - 1 = 0$, $3x - y + 1 = 0$, b) $x - y + 1 = 0$, $2x + 3y - 2 = 0$

3. 1a) hyperbola, 1b) parabola, 1c) dvě rovnoběžky, 2a) hyperbola, 2b) dvě různoběžky

4. a) imaginární elipsa, b) elipsa, c) imaginární rovnoběžky, d) imaginární různoběžky

5. a) $x^2 + 2xy - y^2 - 2x - 2y + 3 = 0$, b) $2x^2 - 2xy + 5 = 0$

4.6 Metrické vlastnosti kvadrik

1. a) \mathbf{Q} je elipsa, $S = [3/2, -1]$, $\mathbf{u}_1 = (2/\sqrt{5}, -1/\sqrt{5})$, $\mathbf{u}_2 = (1/\sqrt{5}, 2/\sqrt{5})$,
 $\mathbf{Q}: 2x^2 + 12y^2 = 1$

e) \mathbf{Q} je singulární, tvoří ji přímka $x - 2y + 3 = 0$

f) \mathbf{Q} je parabola, $V = [-7/12, 1/12]$, $\mathbf{u}_1 = (1/\sqrt{2}, 1/\sqrt{2})$, $\mathbf{u}_2 = (1/\sqrt{2}, -1/\sqrt{2})$,
 $\mathbf{Q}: y = (\sqrt{2}/3)x^2$

g) \mathbf{Q} je imaginární elipsa, $S = [-6/7, -5/7]$, $\mathbf{u}_1 = (3/\sqrt{13}, -2/\sqrt{13})$, $\mathbf{u}_2 = (2/\sqrt{13}, 3/\sqrt{13})$, $\mathbf{Q}: x^2 + 14y^2 + 4/7 = 0$

h) \mathbf{Q} je singulární, tvoří ji přímky $x + y + 2 - i = 0$ a $x + y + 2 + i = 0$
2. a) $xy + 3x - y - 3 = 0$, b) $x^2 + 4xy + 4y^2 - 2x + y + 1 = 0$

b) \mathbf{Q} je singulární, tvoří ji přímky $x + (1+i)y + 1 - 2i = 0$ a $x + (1-i)y + 1 + 2i = 0$

*